

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävä taide

Teatteri

2018

Kerttu Pyy

ENSIKSI ON HYMY

– teatterilähtöiset menetelmät maahanmuuttajan
kotoutumisen tukena

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävä taide / teatteri

2018 | 27

Kerttu Pyy

ENSIKSI ON HYMY

Teatterilähtöiset menetelmät maahanmuuttajan kotoutumisen tukena

Opinnäytetyö pyrkii tutkimaan sekä avaamaan teatterilähtöisten menetelmien mahdollisuuksia maahanmuuttajan kotouttamisessa. Opinnäytetyö tarkastelee maahanmuuttajan kotoutumisesta teatteri-ilmaisun ohjaajan näkökulmasta. Opinnäytetyön lähtökohtana ovat kirjoittajan omat kokemukset, maahanmuuttajille toimintaa ohjanneiden ohjaajien haastattelut sekä kirjallinen aineisto. Tutkielmaan haastateltiin useaa teatterialan ammattilaista sekä yhteisöpedagogia, joilla on kokemusta maahanmuuttajien kanssa työskentelystä. Haastatteluiden lisäksi työssä on hyödynnetty erilaisia kotouttamiseen, kielitaitoon ja monikulttuurisuuteen liittyvää lähdekirjallisuutta.

Tutkielma pyrkii ymmärtämään niitä lähtökohtia, joista maahanmuuttajat tulevat suomalaiseen yhteiskuntaan – minkälaisien haasteiden ja tarpeiden äärellä he ovat sekä miten teatterilähtöisillä menetelmillä voidaan vastata näihin haasteisiin ja tarpeisiin. Työ paneutuu kysymyksiin yhteisestä kielestä sekä yhteisen kielen puuttumisesta. Se avaa kulttuurin tuomia lähtökohtia yhteiselle työskentelylle sekä osallisuuden ja näkymisen kokemuksia yhteiskunnassa osana kotoutumisprosessia.

Johtopäätöksinä havaittiin, että teatterilähtöisillä menetelmillä on hyvät mahdollisuudet edistää kohtaamista kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien välillä. Opinnäytetyön tuloksia ei voida kuitenkaan pitää yleispätevinä vaan tekijänsä tämänhetkisenä kokemukseen perustuvana tulkintana aiheesta.

Teatterin toiminnallisuus ja elämyksellisyys tarjoavat monenlaisia tapoja olla vuorovaikutuksessa ja mahdollisuuksia myös ”yhteisille kielille”. Toiminnallisuus on myös tärkeässä osassa uuden kielen opettelussa. Osallisuuden ja kielitaidon kehityksen voidaan nähdä kulkevan käsi kädessä kotoutumisprosessissa. Opinnäytetyö nostaa esille myös näkemisen, tunnistamisen ja arvostamisen merkityksen monikulttuurisessa yhteistyössä.

ASIASANAT:

maahanmuuttaja, kotoutuminen, kohtaaminen, teatterilähtöiset menetelmät, kielenoppiminen, toiminnallisuus

BACHELOR'S / MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing arts / Theatre

2018 / 27

Kerttu Pyy

WHAT COMES FIRST - A SMILE

Theatre based methods supporting integration of immigrants

The aim of this thesis is to study and explain the possibilities of theatre based methods in immigrant integration work. The basis of this thesis are the experiences of the writer, interviewing directors and written sources. Many theatre professionals and community educators were interviewed, as they all have experience of working with immigrants. In addition to the interviews, written sources of integration, language skills and multi-culturalism has been used. Integration of immigrants is viewed from the perspective of the director of a group.

The aim is to understand the starting points from which the immigrants come to the Finnish society- what are the challenges and needs they face and how these needs can be answered by using theatre based methods. The study is about a shared language and the lack of it. It explains cultural starting points for working together as well as the experience of being seen and taking part in the society as a part of the integration process.

The results cannot be generalized but are an interpretation of the writer at the time of writing with the experience of that time. The conclusion to be drawn is that theatre based methods can be used to promote interaction between native Finns and immigrants. Activating methods and the element of one's individual experience enables many ways of interaction and gives possibilities for "shared languages". Activating methods also play an important role in learning a new language. The feeling of participation and the development of the language skills can be seen to go hand in hand in the process of integration. This thesis also highlights the importance of seeing/being seen, recognition and appreciation in multicultural work.

KEYWORDS:

immigrant, integration, interaction, theatre based methods. activating methods,

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 TEATTERILÄHTÖISET MENETELMÄT KOTOUTUMISEN TUkena	7
3 YHTEISEN KIELEN ÄÄRELLÄ JA ILMAN YHTEISTÄ KIELTÄ	9
3.1 Yhteiset kielet	9
3.2 Yhteisen kielen puuttuminen	11
4 MONIKULTTUURISUUS JA KULTTUURISENSITIIVINEN OHJAAJA	14
4.1 Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri	14
4.2 Kulttuurisensitiivinen ohjaaja	16
4.3 Kulttuuritulkkaus	18
5 OHJAAJA KOTOUTUMISEN TUKIJANA	19
5.1 Näkeminen, tunnistaminen ja arvostaminen	21
5.2 Sitoutuminen	22
5.3 Identiteetin vahvistaminen	22
5.4 Kahdensuuntaista kotoutumista	23
6 LOPUKSI	24
LÄHTEET	25
LIITTEET	27

1 JOHDANTO

Aloitin työskentelyn maahanmuuttajien, pakolaisten ja erilaisten monikulttuuristen yhteisöjen kanssa vuonna 2013. Teatterilähtöiset menetelmät tulivat nopeasti mukaan. Minua vaivasi kuitenkin olo omasta tietämättömyydestäni ja menetelmieni kapeudesta. Käsikirjaa tai edes tiedonjyvää oli vaikeaa löytää. Teatterin tai ylipäättänsä taiteen vaikutuksia maahanmuuttajien elämään sekä kotoutumiseen on tutkittu hyvin vähän (Vanhanen 2017, 63). Tämän vuoksi haastattelut toimivat opinnäytetyössä keskeisenä lähdemateriaalina.

Opinnäytetyössäni kartoitan teatterilähtöisten menetelmien soveltuvuutta kotouttamistyöhön. Olen selvittänyt itseäni kokeneemmilta teatterintekijöiltä ja asiantuntijoilta heidän kokemuksiaan toiminnasta maahanmuuttajien kanssa. Olen selvittänyt haasteista, onnistumisista ja menetelmiä, joita he ovat kohdanneet työssään. Opinnäytetyössäni keskityn juuri monikulttuurisissa konteksteissa työskentelevien ohjaajien kokemuksiin ja tutkin tätä kotoutumisen näkökulmasta käsin.

Opinnäytetyö on kirjoitettu vuonna 2017 ja 2018, muutaman vuoden jälkeen 2015 pakolaisaallosta, mikä väistämättä kuuluu tässä työssä. Keskityn voimakkaammin kulttuureihin, jotka ovat olleet omassa ja haastateltavieni työssä läsnä. Teatterilähtöiseen toimintaan osallistuneiden tyypillisiä lähtömaita ovat: Irak, Iran, Somalia, Afganistan, Syyria, Palestiina. Sanalla osallistuja kuvaan isoa joukkoa maahanmuuttajia, jotka ovat olleet mukana haastateltavieni tai minun järjestämässä teatteritoiminnassa. Puhumme kirjavasta monikulttuurisesta kohderyhmästä. Heidän ikäjakaumansa on suuri lapsista eläkeikäisiin, mutta ehdottomasti suurin osa on nuoria ja nuoria aikuisia.

Haastattelin maahanmuuttajien kanssa teatteria tehneitä teatteriohjaajia Eija Ahvoa, joka ohjasi kesällä 2016 esityksen *Pako Veikkolaan* Veikkolan kartanoteatteriin sekä teatteriohjaaja Pia Kleimolaa, joka ohjasi kantasuomalaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa esityksen *Turvallinen Maa* vuonna 2016. Haastattelin myös hieman erilaisissa yhteyksissä maahanmuuttajien kanssa työskenteleviä teatteri-ilmaisun ohjaaja Anni Rainiota, joka ohjasi Stadin Ammattiopiston kotouttamisohjelmaa vaikeasti työllistyville maahanmuuttajille sekä teatteriopettaja Helena Korpelaa, joka on työskennellyt erilaisissa moni-

kulttuurisissa konteksteissa. Teatteritoimintaa maahanmuuttajien kanssa tehneiden lisäksi haastattelin yhteisöpedagogi Katja Levoa, joka toimii projektityöntekijänä ja ohjaajana Varissuon Tyttöjen Talolla Pikkusisko-hankkeessa ja jolla on jo pidempiaikaista asiantuntemusta maahanmuuttajista kohderyhmänä. Tapasin kaikki muut haastateltavani henkilökohtaisesti paitsi Piia Kleimolan, jota haastattelin puhelimitse. Koin tärkeäksi ohjaajien kohtaamisen henkilökohtaisesti ja myös ajatustenvaihdon työstä, jota olin pitkään tehnyt yksin. Kysyin heiltä kysymyksiä, jotka askarruttivat minua ohjaajana ja kysymyksiä, jotka voisivat avata meille uusia ajatuksia sekä mahdollisuuksia kotouttamistyöhön. Kysyin heiltä erityisesti toiminnan lähtökohdista ja tavoitteista. Kokemuksia yhteisen kielen puuttumisesta. Kokemuksia yhteisestä /”universaalista” kielestä sekä toimintaan sitoutumisesta. Jokainen haastattelu oli hieman erilainen, koska työ jota haastateltavani tekivät oli laadultaan erityyppistä.

Lähestyn opinnäytetyössäni maahanmuuttajan kotouttamista ohjaajan näkökulmasta. Keskeinen tutkimuskysymys on se, miten teatterimenetelmiä voi hyödyntää ja on hyödynnetty maahanmuuttajan kotoutumisessa. Keskiössä on ollut etsiä ja koota tietoa, joka auttaisi ohjaajia työssään tämän kohderyhmän kanssa, varsinkin kun tietoa saatavilla toistaiseksi vain vähän.

Avaan työni määrittelemällä lähtökohdat tutkimukselleni. Käsittelen kielen merkitystä teatteritoiminnassa ja kotoutumisessa. Tutkin kulttuurisia eroavaisuuksia, joiden äärellä monikulttuurisessa työssä saatetaan olla. Tarkastelen myös osallisuuden kokemusta sanojen näkeminen, tunnistaminen sekä arvostaminen kautta.

Keskeisinä kirjallisina lähteinä käytän esimerkiksi Työ – ja elinkeinoministeriötä sisällä toimiva kotouttamisen osaamiskeskusta, joka kokoaa perustietoa jokaiselle maahanmuuttajien kanssa työskentelevälle. Sen lisäksi lähteenä toimivat Elise Vanhasen tutkimusartikkeli Taiteisiin osallistumisen hyvinvointivaikutukset ja maahanmuuttajat (2017) sekä Helena Oikarinen-Jabain tutkimus osallistavasta taideperustaisesta tutkimuksesta (Etmu ry 2014), jotka ovat vielä toistaiseksi niitä harvoja lähteitä, jossa käsitellään nimenomaisesti taiteen tekemistä maahanmuuttajien kanssa. Kohtaamisen ja osallisuuden tutkimiseen keskeisenä lähteenä olen käyttänyt Luhtakallion ja Mustrannan raporttia: Demokratia suomalaisessa lähiössä (2017)

2 TEATTERILÄHTÖISET MENETELMÄT KOTOUTUMISEN TUkena

Tässä luvussa käsittelen opinnäytetyöni kannalta keskeisiä käsitteitä ja aihealueita. Esittelen käsitteet ovat maahanmuuttaja sekä kotouttaminen. Käsitteet ovat puheessamme arkikäytössä, mutta ne voidaan ymmärtää eri tavoin. Käsitteiden lisäksi avaan, kotouttamisen lähtökohtia sekä miksi teatterilähtöiset menetelmät ovat valikoituneet kotouttamista edistäviksi toiminnaksi.

Kuka maahanmuuttaja?

Maahanmuuttajalla käsitetään tässä työssä laaja kirjo ulkomaalaistaustaisia henkilöitä pakolaisista jo pidempään Suomessa olleisiin. Yhteistä heille on se, että he ovat tulleet Suomeen toisesta maasta ja opetelleet kieltä sekä kulttuuria. (Sata omenapuuta 2016.) Käytän työssäni sanaa maahanmuuttaja, koska sen avulla mahdollista kuvata laajimmin monenlaisista taustoista ja elämäntilanteista tulevia henkilöitä.

Mikä kotoutuminen?

Kotouttamisella eli integraatiolla tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan jatkuvaa vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on, että maahanmuuttaja tuntee olevansa yhteiskunnan aktiivinen ja täysivaltainen jäsen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016b). Kotouttavan työn periaate on edistää maahanmuuttajan kotoutumista sekä siihen liittyviä palveluita sekä toimenpiteitä. Keskeistä on vahvistaa vuorovaikutusta monikulttuurisessa yhteiskunnassa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016a). Teatteritoiminnan mahdollisuuksien keskiössä kotoutumisen välineenä on pyrkimys vuorovaikutukseen sekä osallistumiseen. Tärkeimmäksi nostan nähdyksi tulemisen kokemukset sekä mahdollisuuden vaikuttaa aktiivisesti omaan elämään ja tulevaisuuteen.

Kotouttamisen osaamiskeskus (Työ- ja elinkeinoministeriö 2018) on nimennyt tärkeiksi kotouttamista edistäviksi käytönniksi vähentää etnistä eriarvoisuutta sekä parantaa uusien tulijoiden hyvinvointia ja osallisuutta yhteiskunnassa. Sen lisäksi kotoutujien lähtökohdat otetaan huomioon. Millaiset olosuhteet kotoutujalla on, millaisia tarpeita sekä toisaalta millaisia haasteita heillä saattaa olla? Nämä käytännöt ovat sovellettavissa teatteritoiminnan ohjaajan työn periaatteiksi sekä tavoitteiksi. On tärkeää muistaa, että ko-

toutuminen myös vaikuttaa ja muuttaa vastaanottavaa yhteiskuntaa. Kotouttamisen pyrkimys on olla aina kahdensuuntaista. Keskitymme usein, miten maahanmuuttaja kotoutuu suomalaiseen yhteiskuntaan, vaikka myös suomalaisen yhteiskunnan on kotouduttava uusiin tulijoihin

Miksi teatteri?

Elise Vanhanen (2017, 61) kuvaa tutkimusartikkelissaan, miten maahanmuuttajan asettuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on aluksi usein haasteellista. Yksinäisyys voi vaijata ja uuden kielen opettelu tuntua vaikealta. Teatteritoimintaan osallistuminen tarjoaa maahanmuuttajille monenlaisia mahdollisuuksia tutustua suomalaiseen kulttuuriin. Se tarjoaa myös vahvasti elämyksellisiä tapoja oppia kieltä, tutustua uusiin ihmisiin, saada yhteisöllisyyden kokemuksia, rakentaa kulttuurien välistä vuorovaikutusta, keskustella kulttuurieroista ja jopa leikkiä niillä.

Teatterin keinoin on mahdollista myös jäsentää omaa identiteettiä ja siihen liittyviä kuumisen kokemuksia, joita voi olla rajallisen kielitaidon vuoksi sanoin vaikea jäljittää (Vanhanen, 64). Elämyksellisyys pitää sisällään monet teatteri-ilmaisun muodot esimerkiksi musiikin, visuaalisuuden, liikeilmaisun, leikin, tunneilmaisun, aistit. Näissä asioissa piilevät myös kokemukset yhteisestä kielestä.

3 YHTEISEN KIELEN ÄÄRELLÄ JA ILMAN YHTEISTÄ KIELTÄ

Tässä luvussa avaan kokemuksia yhteisestä kielestä. Yhteistä kieltä eli universaalia kieltä voidaan pitää teatterin ja taiteen voimavarana suhteessa monikulttuuriseen kotouttamistyöhön. Käsittelen kokemusta yhteisestä kielestä pitkälti haastateltavien omien kokemusten valossa. Haastatteluissa tärkeiksi yhteisiksi kieliksi nousivat: leikki, liike, musiikki, visuaalisuus, ruoka ja sydämen syke.

Toisessa alaluvussa käsittelen yhteisen kielen puuttumista. Tutkin ryhmänohjaajan näkökulmasta tilanteita, jossa yhteistä kieltä ei ole tai kielitaito on vähäistä sekä teatterilähtöisten menetelmien mahdollisuuksissa kielitaidon vahvistamisessa.

Ohjatessani monikulttuurisessa ympäristössä kielet ovat jatkuvasti työssä läsnä. Yleensä niin, että puhun suomea ja ehkä englantia. Tärkeässä osassa on myös kehonkieli, äänenpainot ja katseet. Samalla joku ryhmästä kääntää harjoitteen ohjeistusta arabiksi tai vaikka farsiksi. Yllättävän vähäisillä sanoilla pärjätään. Meteli on usein harjoitustilassa kova, kun kaikki puhutaan ja käännetään samaan aikaan. Merkittävimpiä kokemuksia itselleni on, kun meteli lakkaa ja sanoista, puheesta ja kielestä tuleekin merkityksetöntä. Keskittyminen on vallannut tilan, kun olemme löytäneet yhteisen kielen.

3.1 Yhteiset kielet

Yhteisöpedagogi Katja Levo kuvaa kauniisti, että jos ei ole yhtään yhteistä sanaa, niin ensimmäinen asia, mikä auttaa on hymy (Levo 2017). Anni Rainio aloitti usein ryhmänsä kanssa harjoituksella, jossa hymy kiertää aina seuraavalle. Ryhmässä hymyn kiertäminen ja tervehtimiset aiheuttivat usein spontaania naurua. Hymy on ensimmäinen ja tärkein yhteinen kieli.

Piia Kleimola (2018) kuvaa, miten yhteisen kielen puuttuminen merkitsee lopulta vähän, kun keskitytään toiminnallisuuteen sekä asioihin, jotka meitä yhdistää. Fyysisten ja visuaalisten esimerkkien apuna käyttö on koettu hyödylliseksi yhteisen kielen puuttuessa (Sata omenapuuta 2016). Teatteritoiminnassa nimenomaisesti asioiden ja ilmiöiden ”kääntäminen” visuaaliseksi on tutkimuksen mukaan luonut ja mahdollistanut sanoja joiden avulla osallistujien on mahdollista kertoa tarinoita myös kehon, musiikin ja visuaalisuuden lähtökohdista, vaikka sanoja ei olisikaan.

Eija Ahvo (haastattelu 2017) toteaa oivallisesti ”Kauheasti mietitään kulttuurieroja, kielieroja tai että osataanko, kun voitaisiin laittaa ne sivuun ja sanoa ruvetaanko leikkimään?” Leikki nousi haastatteluissani keskeiseksi työskentelyn toimintamuodoksi niin lasten kuin aikuisten kanssa. Usein lapsille suunnatut leikit toimivat parhaiten, koska ne pitivät sisällään tuttuja ja helposti ymmärrettäviä elementtejä kulttuuritaustasta riippumatta (Rainio 2018). Fyysistä toimintaa voi ymmärtää ilman yhteistä kieltä, ja voidaan jopa huomata, miten kieli merkitsee lopulta yllättävän vähän. (Kleimola 2018)

Useampi haastateltavistani kertoi käyttävänsä musiikkia sekä tanssia apuna teatteritoiminnassa. Rainion (2017) ryhmässä laulusta ”Kalliolle Kukulalle” tuli suosittu kappale. Ahvo (2017) käytti puolestaan apuna osallistujien oman maan lauluja, josta etsittiin niistä yhdessä sanoja ja alettiin kartuttaa suomen kielen sanavarastoa. Myös suomalaisille tutut lastenlaulut kuten ”Pää, olkapää, peppu” tuli tutuksi. Eri kulttuurien laulut ja tanssit olivat mukana myös *Turvallinen maa* sekä *Pako Veikkolaan* esitysprosesseissa, jossa kulttuurien vuoropuhelua käytiin paljon musiikin ja tanssin kautta. Ahvo kuvaa sitä, miten musiikissa tunne tulee vaivihkaa ja Kleimola puolestaan, miten liikkeessä tunne saa puhua puolestaan. Kleimolan ryhmässä sydämensyke oli yksi tärkeä yhteinen kieli, jota tutkittiin harjoituksissa ja esityksessä. (Ahvo 2017; Kleimola 2018.)

Myös jotkut teatteritoiminnan ulkopuoliset asiat voivat nousta yllättäen tärkeiksi ryhmän kannalta. Rainion ryhmässä yhteiset ruokatauot muodostuivat tärkeiksi. Yksi ryhmään osallistunut henkilö halusi leipoa joka viikko, ja ruokia haluttiin jakaa kaikille saman pöydän ääressä. (Rainio 2017.) Juuri tämänkaltaisten arvojen näkeminen ja niille puitteiden luomien voi olla äärimmäisen tärkeää. Myös Eija Ahvo (2017) kuvaa Veikkolan Kartanoteatteria yhteisöksi, jossa tehdään muutakin kuin teatterin yhdessä esimerkiksi laite-taan ruokaa. Universaali tapa kokoontua saman pöydän ääreen.

Monikulttuurista ryhmää ohjatessa ollaan paljon se äärellä, mikä on kaikille yhteistä tai mitä jaetusti ymmärretään. Vanhanen nostaa kuitenkin tutkimusartikkelissaan (2017, 66) myös esiin, että usein ajatellaan, että taide olisi yhteinen, universaali kieli ilman rajoja, vaikka toisaalta yksilöt kokevat ja tulkitsevat taiteen omasta sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustasta käsin. Teatteri mahdollisuudet ovat yhteisöllisen lajin lisäksi myös käydä keskustelua siitä, miten me asioita näemme ja koemme.

3.2 Yhteisen kielen puuttuminen

Kielen oppimisen edellytys on se, että ihminen pääsee käyttämään kieltä. Kielen kehittyminen konkreettisessa käytössä ja osallisena toimintaan voidaan nähdä kielen kehityksen kannalta merkityksellisenä. Kielitaidon kehittyminen ja osallisuus yhteisöissä kulkevat rinnakkain. On merkittävää kielitaidon näkökulmasta, että osallistuja pääsee toimimaan erilaisissa yhteisöissä aktiivisena jäsenenä. (Mustonen, 58–76.) Teatterilähtöisen toiminnan mahdollisuudet kielenopettelussa saattavat olla juuri sen toiminnallisuudessa sekä yhteisöllisessä lähestymistavassa.

Lähtökohtaisesti monikulttuurisen ryhmän ohjaajan on järkevää tarkastella omaa tapansa ohjeistaa, ja miten sitä voisi selkeyttää. Maahanmuuttajien kanssa selkokieleen eli yleiskieltä helpompaan suomen kieleen pyrkiminen on usein hyödyllistä. Kieltä on tällöin mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan helpommin ymmärrettäväksi. Ajatus on se, että näin osallistujalla on paremmat mahdollisuudet saada tietoa, ilmaista omia ajatuksiaan ja osallistua toimintaan täysivaltaisesti. (selkokielikeskus 2018.) Selkokielisyys on tärkeää muistaa myös silloin, kun teet mainosta alkavalle ryhmälle tai annat, heille vaikka tärkeää informaatiota sisältävän lapun. Omassa työssäni olen pyrkinyt kirjoittamaan ohjeistuksiani etukäteen läpi ja harjoittelemaan näin selkokielisyyden periaatteita. Jokainen ryhmä on tässäkin asiassa erilainen esimerkiksi erilaiset murre sanat saattavat tulla hyvin nopeasti osaksi jonkin alueen maahanmuuttajaryhmän yleiskieltä. Tavallisin palaute, jota ryhmiä ohjatessani saan on, että voitko puhua hitaammin.

Katja Levo (2017) on listannut kolme keskeistä seikkaa selkokieleen, jotka ohjaajan on hyvä ottaa huomioon, kun työskennellään vähäisellä yhteisellä kielellä:

1. Mieti, mitkä olivat ensimmäiset sanat ja lauseet, jotka opit aloittaessasi vieraan kieleen oppimisen. Esimerkiksi sata ensimmäistä lausetta, jotka opit vieraalla kielellä.
2. Synonyymit auttavat usein ymmärtämään ja samalla kielitaito kehittyy. Usein kannattaa käyttää ohjeistaessa synonyymejä esimerkiksi lamppu, valo
3. Vierasperäisten sanojen käyttämistä ei tarvitse varoa vaan päinvastoin ne ovat meille usein yhteisiä, esimerkiksi info, aplodit

Osallistujilla on usein suuri motivaatio uuden kielen oppimiseen ja siihen vastaaminen on ryhmän vetäjälle haaste. Työ – ja elinkeinoministeriön kotouttamiskeskus (TEM 2018) on koonnut vapaaehtoisille tietopaketin kielen opetuksesta maahanmuuttajille. Keskei-

siksi ohjenuoriksi nousevat juuri toiminnallisen kielenopetuksen periaatteet. Kannustetaan hyödyntämään arjen tilanteita sanaston ja kielen oppimiseen. Tärkeää voi olla yhdistää kielenopetus lähiympäristöön tutustumiseen esimerkiksi kirjastossa käyntiin. Tämä puoltaa jo aiemmin nostettua tutkimustietoa, että osallistuminen yhteisöissä ja kielitaito kulkevat rinnakkain. (Mustonen 59– 60, 76, 307 ;TEM 2018.)

Toisaalta teatteri tarjoaa mahdollisuuden toimia toisissa tilanteissa ja paikoissa, vaikka emme lähtisikään minnekään. Teatterilähtöiset menetelmät tarjoavat mahdollisuuden harjoitella monia arkielämän tapahtumia ja tilanteita turvallisessa ympäristössä mutta kokemuksellisella ja toiminnallisella tavalla, joka tukee myös kielenoppimista (Naaranoja, 20-22). Esimerkiksi Ahvo harjoitteli suomea osallistujiensa kanssa pienten draamakohtausten avulla, jossa kaupankäyntiä tai muuta arkista tilannetta voitiin harjoitella niin että mukana oli yksinkertaiset suomenkieliset repliikit.

Sanastoa voi hyvin opiskella arkisin ympärillä olevista asioista esimerkiksi mainoksista, lehdistä. (TEM 2018). Teatteriryhmässä toimivaa voi olla esimerkiksi myös sanasto, jonka avulla voidaan käydä samalla läpi päivän harjoitteita tai aihetta, jota teatteriryhmässä käsitellään (sata omenapuuta 2017) Monikielisyys tarjoaa ryhmissä myös mahdollisuuden opettaa toisillensa vieraita kieliä. Rainio (2017) on myös huomannut, että opiskelijoista tuntuu usein mielekkäälle saada kynää ja paperia luovien menetelmien rinnalle oppimistilanteissa.

On hyvä kuitenkin muistaa, että maahanmuuttajien koulutaustat vaihtelevat suuresti ja mukana ryhmässä voi olla luku- ja kirjoitustaidottomia osallistujia. Kieltä voi tietenkin silti oppia puhumaan. (TEM 2018) Kielen puhumiseen ja opetteluun rohkaiseminen on jokaiselle tärkeää. Teatterileikkeihin voi upottaa kevyttä kielenopettelua ja leikki voi parhaimmillaan opettaa myös suhtautumaan kielen opetteluun armollisemmin.

Kielitaidon puutteesta tai rajallisuudesta saattaa nousta haasteita, kun osallistujilta puuttuvat tunnesanat. Kun tunnesanat puuttuvat voi itseilmaisu tuottaa vaikeuksia ja seurata väärinymmärryksiä. (Levo 2017.) Levo toimii ohjaajana Varissuon Tyttöjen Talolla, jonka toiminnassa hyödynnetään erilaisia tunnekortteja, joiden avulla opetellaan tunnesanoja. Tunnesanojen ja tunnetaitojen opettelu on ollut Levon mukaan myös toiminnassa yksi palkitsevimista asioista, jossa syntyy oivalluksia. Taidelähtöisillä menetelmillä voidaan nähdä olevan suuri potentiaali nimenomaisesti tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun opettamisessa.

Ollessani työharjoittelussa Varissuon Tyttöjen Talolla, otimme kahden sosionomiopiskelijan kanssa nimenomaiseksi haasteeksemme tunnesanojen ja tunnetaitojen opettamisen osallistujille. Hyödynsin tunnesanojen kanssa paljon erilaisia patsas, still-kuva sekä koneharjoitteita. Loimme yhdessä kehollisesti esimerkiksi tunteiden taidenäyttelyn, jossa osallistujat muodostivat itsestään tunnetta kuvaavan patsaan. Teimme myös esimerkiksi kolmen still-kuvan sarjan pienryhmissä, jonkin tunteita herättävän arkisen tilanteen ympärille. Kolme kuvaa muodostivat alun, keskikohdan sekä lopun tunteita herättävään tilanteeseen. Monet teatterileikit ovat sovellettavissa muotoon, jossa tunnesanat ja tunteiden ilmaisu saavat myös harjoitusta. Myös jo aiemmin mainituilla liikkeellä ja musiikilla on sanaton tie tunneilmaisuun, mitä ohjaajat ovat hyödyntäneet ryhmissään.

Kielellisen haasteen voi tuoda ryhmään, kun ohjaajana emme puhu tai ymmärrä sitä kieltä mitä osallistujat keskusteleivat. Ryhmissä voi syntyä esimerkiksi riita tai väärinkäsitys omalla äidinkielellä ja silloin ohjaajalla voi olla haaste tilanteen selvittämisessä. (Rainio 2017). Omallekin kohdalle on sattunut tilanteita, jossa en ole pysynyt koko ajan ohjaajana tilanteen päällä, koska osallistujat puhuvat omilla äidinkiellillään. Tilannetta voi pyrkiä ratkaisemaan esimerkiksi niin, että osallistujat käyttävät kaikille ymmärrettävää kieltä toimiessamme yhdessä (Levo 2017)

4 MONIKULTTUURISUUS JA KULTTUURISENSITIIVINEN OHJAAJA

Tässä luvussa avaan kulttuuriin ja kulttuurieroihin liittyviä kokemuksia asiantuntijoiden haastatteluista. Lähtökohtaisesti jo käsitettä kulttuuri voidaan pitää ongelmallisena sen laajuuden ja monitulkintaisuutensa vuoksi. Tässä opinnäytetyössä viitataan sanalla ”kulttuuri” sosiaalisesti tunnistettuihin ja ainakin jossain määrin tiedostettuihin merkityksiin, jotka vaikuttavat yksilöiden toimintaan, sekä siihen miten he ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Konkreettisesti tämä näkyy esimerkiksi moraalissa, arvoissa, uskomuksissa, ihanteissa ja tavoissa. (Ilola, 26.)

4.1 Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri

Maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen kohderyhmä ja kulttuuritaustat, joista he tulevat ovat moninaisia ja alati muuttuvia. Yksilön ajatuksiin vaikuttavat monet muutkin asiat kuin vain kulttuuritausta, josta osallistuja tulee. Kuitenkin yksi kulttuurin liittyvä jako, joka voi avata joitain mahdollisia kulttuurieroja on maailman karkea jako yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostavaan kulttuuripiiriin. Merkittävä osa maahanmuuttajista tulee yhteisökeskeisistä kulttuureista ja silloin kanssa tietyt näkökulmat nousevat olennaisiksi. Perhekäsitys on keskeinen jaon peruste. Käsitys vaikuttaa maailmankuvaan, minäkuvaan, perhesuhteisiin sekä suhteeseen ympäristöstään. (Väestöliitto 2018)

Yksilökeskeisen kulttuurin pääpiirteen syntyvät minä-keskeisestä maailmankuvasta ja identiteetistä. Lähtökohtaisesti jokainen on vastuussa itsestään ja omista valinnoistaan. Perhekäsityksen keskiössä on ydinperhe. (Väestöliitto 2018)

Yhteisöllisessä kulttuurissa keskeistä on puolestaan ”me-keskeisyys”. Perhe on laajennettu perhe, johon kuuluu sukulaisia useammasta polvesta. Perheen ja yhteisön jäsenet ovat sekä aineellisesti, että emotionaalisesti riippuvaisia toisistaan. Yhteisön etu on sen kaikkien jäsenten etu. Yhteisön jäsenet, eivät ole myöskään tasavertaisia keskenään vaan heillä on oma paikkansa, johon kuuluu tiettyjä velvollisuuksia. Yksilön odotetaan käyttäytyvän oman roolinsa mukaisesti. (Väestöliitto 2018)

Tämä lähtökohtainen ero vaikuttaa myös ohjaajan työhön. Jako pitää sisällään erilaisia hierarkioita, jotka vaikuttavat teemoihin kuten sukupuoli, koskettaminen sekä toimintaan sitoutuminen.

4.2 Kulttuurisensitiivinen ohjaaja

Ohjaajan on hyvä omaksua kulttuurisensitiivisiä toimintatapoja työskennellessään maahanmuuttajayhteisöissä. Kulttuurisensitiivisyys on käytössä sosiaali- ja terveysalan työssä, mutta ne ovat sovellettavissa teatteritoimintaan. Kulttuurisensitiivisyys on erilaisuutta kunnioittavaa, avointa ja kärsivällistä työtä. Toiminta on suhteessa osallistujien uskontoon, kulttuuriin ja muihin henkilökohtaisiin syihin. Sen keskiössä on myös oma kulttuuritaustan tarkastelua ja sen vaikutusta omiin ajatuksiin sekä asenteisiin. Konkreettisesti se ilmenee kiinnostuksena ja tiedon hakuna eri kulttuuritaustoja kohtaan. Tärkeää on jo aiemmin mainittuun selkokieleen sekä esimerkiksi toiminnallisuutta tai visuaalisuutta apuna käyttävään vuoropuheluun pyrkiminen. Ennen kaikkea jokaisen ihmisen kohtaaminen yksilönä on tärkeää. (Suomen Setlementti)

Maahanmuuttajaryhmien kanssa toimiessa sukupuoleen liittyvien kysymykset voivat tulla voimakkaammin vastaan. Ehkä tärkeintä ohjaajalle on miettiä jo ennen ryhmänaloitusta, onko ryhmä sekaryhmä vai onko se suunnattu vain naisille tai miehille. Haastattelussa ilmeni, että sekaryhmä saattoi tuottaa haasteen, jossa tytöt tai naiset jäivät enemmän toiminnan ulkopuolelle. He eivät aktiivisesti vaikuttaneet ryhmän toimintaan tai heittäytyneet tekemiseen ja äänensä ei kuulunut toiminnassa tasavertaisena. Kun puhutaan lapsista ja nuorista niin vanhemmille on usein tärkeää, että toiminnassa missä erityisesti tytöt tai nuoret naiset käyvät on vain tyttöjä ja nuoria naisia. Se on usein edellytys toimintaan osallistumiselle. (Levo; Rainio; Korpela, 2017).

Kunniakysymykset ovat tärkeitä erityisesti muslimikulttuureissa. Kunnia on tässä tapauksessa siis myös kulttuurisidonnainen termi. Perheen ja perheyhteisön kunniallisuus syntyy sen jäsenten kunniallisuudesta. Sukupuolten hierarkia nousee tässä ajatuksessa keskiöön. Miehellä on vastuu perheen päänä, ja hän tekee päätöksiä suhteessa yhteisöön ja yhteiskuntaan. Naisen vastuu on kodin piirissä esimerkiksi lasten kasvatuksessa ja naisen siveellisyys on merkityksellistä koko perheen kunnian kannalta. (Isotalo, 21–22) Yhteisöllisissä kulttuureissa vanhempia henkilöitä sekä auktoriteetti asemassa olevia henkilöitä kunnioitetaan ja heidän toimintaansa ei kyseenalaisteta (väestöliitto 2018).

Ylipääntänsä yhteisöllisissä kulttuureissa on rajattua, kuka saa näkyä ja kenellä on oikeus kertoa mielipiteitään. Jos esimerkiksi tyttö seisoo lavalla, ja kertoo mitä ajattelee, se voidaan nähdä sotivan hierarkiaa vastaan. Yhteisö nähdään tärkeimpänä ja harva on valmis riskeeraamaan sen kertomalla mielipiteitään. Joskus voi jopa olla vaikeaa myöntää, että on edes omia mielipiteitä. (Levo 2017; Isotalo, 290–295.) Teatteriharrastuksen voidaan nähdä jossain tapauksissa olevan ristiriidassa perheen ajatusten kanssa, siitä mikä on nuorelle hyödyllistä tai sopiva tapa viettää aikaa. Monet toimintaan liittyvät väärinymmärrykset, sitoutumiseen liittyvät haasteet ja myös mahdollisuudet voidaan nähdä juuri yksilöllisen ja yhteisöllisen kulttuurien kulttuurierona.

Pohdinnat siitä, voiko koskettaa ja kuka voi koskettaa, tulivat useissa haastatteluissa ilmi. Koskettaminen sekaryhmissä voi olla tytöille sekä naisille nimenomaisesti kunniakysymyksen näkökulmasta merkittävää, ja ohjaajan on oltava sen vuoksi asia suhteen sensitiivinen. Kunniakysymysten ja koskettamisen keskiössä on tytön ja naisen siveyden vaaliminen (Isotalo, 21–22). Usein pääsääntöisesti mitään haastetta ei huomattu, kun asioista oli sovittu etukäteen. Yhdessä ryhmässä osallistujat ratkaisivat haasteellisen koskettamiseen liittyvän tilanteen omatoimisesti vaihtamalla pareja, niin että harjoitus voitiin tehdä (Rainio 2017). Uskonto määrittä joidenkin ryhmien toimintaa ajoittain. Esimerkiksi joissakin ryhmissä osallistuja saattoi siirtyä hetkeksi sivuun tiettyinä kellonaikana suorittamaan oman rukoushetken. Toisinaan tiettyinä päivinä, jolloin oli perheen kesken esim. moskeijassa käynti, ja osallistujia oli vaikeaa saada harjoituksiin. Myös puhelut perheenjäsenten kanssa omaan kotimaahan saattoivat keskeyttää yhdessä työskentelyä.

Erityisesti hiljattain maahan tulleiden kanssa työskennellessä voi ohjaajalle tiettyjen asioiden ennakointi olla tarpeellista. Monilla Suomeen tulevilla pakolaisella on rankka ja traumaattinen matka takanaan ja tilanne kotimaassa sekä sinne jääneillä läheisillä vaikea. Turvapaikanhakijoilla ja pakolaisilla ilmenee myös enemmän mielenterveysongelmia verrattuna muihin maahanmuuttajiin tai kantaväestöön. (Suomen Mielenterveysseura.)

Tärkeää on miettiä mitkä asiat voi herättää voimakkaita tunteita, erityisesti jos osallistujien omia kokemuksia hyödynnetään esimerkiksi esityksen teossa. Taidetta tehdessä vaikeita tunteita nousee usein myös odottamatta, ja kaikkeen ei voi tai osaa varautua.

Esimerkiksi Rainion (2017) ryhmässä osallistuja alkoi pelkäämään, kun harjoituksiin tuotiin ilmapalloja. Ilmapallot toivat pelon niiden räjähtämisestä sekä siihen liittyvästä poksautamisäänestä. Keskeistä traumaperäisten tunnereaktioiden kohtaamisessa on ymmärtää, että reaktiot ovat normaaleja ja niihin pyritään suhtautumaan rauhallisesti. On tärkeää järjestää tilanne niin että osallistujan kokemus puretaan huolellisesti ja hän tulee kuulluksi. Näissä tilanteissa on myös tunnistaa oma ammattitaito ja ohjata osallistuja tilanteeseen sopivan avun äärelle. Kaikki omat ohjaamani ryhmät sekä lähes kaikki haastateltavieni ryhmät toimivat yhteistyössä sellaisten tahojen kanssa, jossa kriisiapua on mahdollista saada alan ammattilaiselta, jos tarvetta ilmenee. Erityisesti turvapaikanhakijoiden kanssa työskennellessä ohjaajan kannattaa pohtia, olisiko ryhmän syytä toimia yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa. Tällaisissa tilanteissa myös ohjaajan voi olla hyvä itse perehtyä siihen millaisia traumaattisia kriisejä turvapaikanhakijoilla ja pakolaisilla voi olla sekä miten eri tavoin ne voivat konkreettisesti näkyä. (Kleimola 2018; Suomen Mielenterveysseura.)

Esimerkiksi teatteriharrastus voidaan kuitenkin nähdä yleisesti mielenterveyttä tukevana toimintana, joka pitää sisällään tai kehittää useita mielenterveyttä suojaavia tekijöitä mm vuorovaikutustaidot ja tunnetaidot. Parhaimmillaan harrastus voi mahdollistaa yhteisön tuen sekä kyvyn vaikuttaa ja tulla kuulluksi. (Suomen Mielenterveysseura.) Useissa haastatteluissa myös korostettiin sitä, miten liian varovaiseksi on myöskin turha ryhtyä. On mahdotonta tietää tai ennakoida kaikkea. Tärkeämpää on yhteisten sääntöjen sopiminen sekä avoimeen kommunikaatioon pyrkiminen. Asiat ovat yleensä keskusteltavissa ja kulttuurien välinen tulkkaus on myös hedelmällistä sekä opettavaista kaikille osapuolille. (Ahvo; Levo; Rainio, 2017.)

4.4 Kulttuuritulkkaus

Kulttuuritulkkauksen hetkiä maahanmuuttajien ja kantasuomalaisien välillä pidettiin erityisen arvokkaina ja kiinnostavina (Levo 2017; Ahvo 2017; Kleimola 2018). Kulttuuritulkkausta käytettiin haastatteluissa kuvamaan niitä hetkiä, kun avataan toisen kulttuuriin edustajalle erilaista tapaa ajatella, toimia tai ilmaista itseään. Tavallisia kulttuuritulkkausta vaativia tilanteita saattavat olla esimerkiksi kotityöt ja vastuu pikkusisaruksista. Kantasuomalaisen voi olla vaikeaa ymmärtää toisesta kulttuurista tulevan perheen sisäistä toimintakulttuuria, jossa perheen yhteiset asiat menevät esimerkiksi harrastustoiminnan edelle. (Levo 2017). Usein ryhmässä käsitellään kysymyksiä: Miksi joku toimii jollakin tavalla? Miksi toinen ajattelee noin? Miksi sanotaan näin? Mistä tykätään? Mistä ei tykätä? Miten me asiat ymmärretään? Eija Ahvo (2017) kuvaa miten, kulttuurien väliset

”törmäykset” koettiin usein positiivisina oppimiskokemuksina puolin ja toisin. Osallistujille on tärkeä kokemus päästä lähelle toista kulttuuria. Osallistujille on tärkeä saada kokemus, että asiat menevät hyvin ja voidaan toimia yhdessä ilman ristiriitoja. Levo (2017) nostaa esille, miten olisi hienoa löytää ryhmissä aikaa yhdessä erilaisten näkökulmien ihmettelylle sekä asioiden näkyväksi tekemiselle.

5 OHJAAJA KOTOUTUMISEN TUKIJANA

Tässä luvussa käsittelen laajemmin nimenomaisesti yhdessä työskentelyn periaatteita. Keskiössä ovat toiminnan käynnistäminen sekä toimintaan sitoutuminen. Nämä kohdat ovat olleet itselleni ohjaajana haasteellisia, ja siksi niihin vastauksien etsiminen on tuntunut tarpeelliselta. Kolmannessa alaluvussa avaan myös hieman teatteritoiminnan ja identiteetin suhteesta osana maahanmuuttajan kotoutumisprosessia. Viimeisessä osassa avaan lyhyesti Eija Ahvon sekä Piia Kleimolan esityksiin tähtääviä prosesseja kahdensuuntaisen kotoutumisen näkökulmasta sekä osana laajempaa ymmärryksen lisäämistä yhteiskunnassa.

5.1 Näkeminen, tunnistaminen ja arvostaminen

Luhtakallio ja Mustranta kuvaavat raportissaan Demokratia suomalaisessa lähiössä (2017, 13–14), kokemustaan työskennellessään teatterin ja draaman keinoin ihmisten kanssa jotka kokevat yhteiskunnassa osattomuutta tai ovat vaarassa joutua siihen asemaan. Raportissaan he nimesivät tärkeimmiksi työkaluiksi sanat *näkeminen, tunnistaminen ja arvostaminen*. Näkemisen lähtökohtana heidän työssään on ollut ongelmien paikantaminen ja kokonaisuuksien hahmottamista. Tunnistaminen on omien lähtökohtien ymmärtämistä ja toisen asemaan asettumista, ja ne johtavat kolmanteen eli arvostamiseen, joka heidän työssään tarkoittaa esimerkiksi tasavertaista kohtelua sekä kunnioittamista riippumatta taustoista tai muista ulkoisista tekijöistä. Tutkin näiden ohjenuorien kautta ohjaajan työtä maahanmuuttajien kanssa.

Maahanmuuttajien kanssa toimiessa erityistä ammattitaitoa vaatii nimenomaisesti toiminnan käynnistäminen ja yhteisöön sisään pääseminen. Omassa toiminnassani olen kokenut merkitykselliseksi sen, että osallistujat alkavat tuntea ja luottaa minuun. On tärkeä tutustua ryhmään. Luottamuksen rakentaminen vaatii pitkäjänteisyyttä yhteistyön onnistumiseksi. Aikaa voi viedä osallistujien löytäminen, perheisiin ja yhteisöön luottamuksen rakentaminen, mahdollinen yhteistyö kouluihin tai muihin tahoihin sekä näkymien konkreettisesti yhteisössä, jossa pyrkii toimintaa järjestämään. (Kosonen, 45-47; Levo 2017.)

Näkeminen ohjaajan työssä voi olla esimerkiksi kysymistä itseltäsi, kenestä tämä toiminta on lähtöisin? Teatteritoimintaa käynnistäessä on olennaista olla tarkkana siinä tulokinnassa, mitä osallistujat teatteritoiminnalta haluavat tai tarvitsevat. Myönnän olleeni ti-

lanteissa, jossa olen olettanut ryhmän tarvitsevan tietynlaista toimintaa, mutta osallistujilla ei itsellään ole siihen motivaatiota. On tärkeää tutustua, toimia ja ihmetellä yhdessä sekä kysyä, minkä aiheiden ja näkökulmien äärellä osallistujat ovat. (Kosonen, 46; Luhtakallio & Mustranta, 124-125) Tämä prosessi voi tuoda mukaan jotain erityisen mielenkiintoista ja usein jotain, mitä ohjaajana ei osaa edes odottaa (Oikarinen-Jabai, 118).

Tunnistamisen näkökulmasta voi olla hyvä tarkastella toimisinko samalla tavalla, jos teatteriryhmässä olisi vain kantasuomalaisia. Vahvistanko tavallani toimia, joitakin asenteita, asemia, tai huomaanko tekeväni oletuksia, joiden totuudellisuudesta en ole varma?

Toimintaa aloittaessa voi olla tärkeässä avainasemassa myös se, että maahanmuuttajat viedään esimerkiksi katsomaan suomalaista teatteria. Voi olla mahdotonta vastata mitä haluaa tehdä, jos ei ole koskaan nähnyt teatteria. Sen mitä on teatteri ja mitä sen mahdollisuudet ovat on tärkeää esitellä konkreettisella ja kokemuksellisella tavalla. On myös reilua näyttää, mihin osallistujat todella sitoutuvat. (Luhtakallio & Mustranta, 69–80)

Ylipäättänsä mahdollisuuksien mukaan pois luokista ja vastaanottokeskuksista lähteminen on todella merkityksellistä kotoutumisen ja oman tilan laajentamisen kannalta. Usein kokemuksen merkitys, siitä että pystyy toimimaan oman yhteisön ulkopuolella ja osallistumaan tasavertaisena suomalaisen yhteiskunnan tapahtumiin on tärkeä kokemus. (Luhtakallio & Mustranta, 69-80, 101-112.) Rainion ryhmä meni päiväkotiin, ja se oli ollut yksi onnistuneimpia tapahtumia. Eija Ahvon toiminnassa oltiin paljon näkyvillä torilla ja järjestettiin tempauksia. Varissuon Tyttöjen Talon toiminnassa erilaiset aktiviteetit ympäri Turkuja ja jopa ympäri Suomea ovat tärkeä osa talon toimintaa (Levo 2017). Tämä palvelee myös kielenoppimista (Kotouttamisen osaamiskeskus).

5.2 Sitoutuminen

Kokemukseni perusteella, mikä nousi esiin myös haastatteluissa, teatteritoiminnan perustavanlaatuinen haaste oli nimenomaisesti toimintaan sitoutuminen. Osallistujat tulivat ja menivät omia aikojaan, eivät tulleet välttämättä paikalla tai ilmoittaneet siitä. Ryhmä koko muuttui joka kerta ja mahdollisesti myös osallistujat. (Rainio, 2017; Levo 2017.) Toisaalta Kleimolan sekä Ahvon turvapaikanhakijoiden kanssa esityksiin tähtäävissä projekteissa *Turvallinen maa* sekä *Pako Veikkolaan* läsnäolo harjoituksissa oli erittäin hyvä.

Monet toimintaan liittyviä väärinymmärryksiä ja sitoutumisen haasteita voidaan tarkastella yksilöllisen ja yhteisöllisen kulttuurieron näkökulmasta (kts. 4.1). Sitoutumattomuudessa voi olla kyse esimerkiksi siitä, että maahanmuuttaja nuoren teatteriharrastusta ei pidetä yhtä tärkeänä, kun perheen kanssa vietettyä yhteistä aikaa. Suomalaisessa kulttuurissa esimerkiksi harrastustoimintaan sitoutumista arvostetaan paljon. (Levo 2017)

Käytännönasioita, jotka ovat merkityksellisiä teatteritoiminnan onnistumisen sekä osallistujien sitoutumisen kannalta ovat esimerkiksi lastenhoidon järjestäminen, luottamuksen rakentaminen vanhempiin ja samalla koko yhteisöön. Esimerkiksi jos toiveena on saada, maahanmuuttajanaisia teatteriryhmään on lapsille järjestettävä siksi ajaksi lastenhoitoa. Ja jos halut lapset ryhmään on luottamuksellisen suhteen syntyminen vanhempiin tärkeää. Jos teatteri ei sijaitse samalla asuinalueella niin kuljetusten järjestäminen on usein välttämätöntä. (Kosola, 45–47; Levo 2017; Oikarinen–Jabai, 117.)

Aiemmassa kappaleessa mainitut ennakkotyönperiaatteet näkeminen, tunnistaminen ja arvostaminen ovat merkityksellisiä lähtökohtia toimivalle ryhmälle. Monet haasteet voidaan nähdä myös mahdollisuutena teatterin tekemiselle, joka on kuitenkin monella tapaa yhteisöllinen taiteenlaji. Teatteritoiminnan ohjaajan haasteena sekä mahdollisuutena voidaan nähdä esimerkiksi, miten jonkin alueen maahanmuuttajayhteisö voisi olla kokonaisuutena yhteisönä toiminnassa mukana.

5.3 Identiteetin vahvistaminen

Yksilön minäkuvan kannalta ryhmän, tilaan ja paikkaan kuuluminen on universaali perustarve. Identiteetin osana tutkitaan ihmisen erilaisia rooleja, joihin vaikuttaa mm sosiaalinen asema, sukupuoli sekä yhteiskuntaluokka. Toisena tärkeänä on sosiaalinen ympäristö, joka kattaa maan, etnisen ryhmän sekä uskonnon. Kolmantena nousee se, miten muut ihmiset yksiön näkevät. (Vanhanen, 64–65.)

Identiteetin sekä kotoutumisen kannalta on myös merkityksellistä mitä mahdollisuuksia osallistuja näkee uudessa maassa. Millaiset mahdollisuudet annetaan työhön ja opiskeluun? On tärkeää, että esimerkiksi maahanmuuttajanuorella on samaistuttavia esikuvia, siitä miten hän voi olla osa suomalaista yhteiskuntaa.

Kun maa, kulttuuri ja elämäntilanne muuttuvat, ihminen arvioi uudelleen omaa identiteettiään ja muokkaa sitä. Teatteri on näkyväksi tekemistä, äänen antamista, vuoropuhelun

mahdollistaja, sekä keino jäsentää omaa identiteettiään ja sitä mihin kuuluu, myös sellaisin keinoin jota heikon kielitaidon vuoksi voi olla vaikeaa jäljittää. (Vanhanen, 64–65; Oikarinen–Jabai, 117.)

Kun aloittaa vieraassa maassa uuden kielen oppimisen on se samalla uuden äänen saamista. Ihmisen elämäntarina, ajattelutavat ja minuus ovat silloin myös muutoksen tilassa. Muutos vaatii myös kasvamista uusiin toimijuuksiin. Kotouttavan teatteritoiminnan haasteena voidaan nähdä juuri kysymykset, miten vahvistaa osallistujan kokemusta omasta identiteetistään ja löytää merkityksiä sille kuka on ja missä elämäntilanteessa on juuri nyt? (Vanhanen, 65; Mustonen 76–78.)

5.4. Kahdensuuntaista kotoutumista

Taide vaikuttaa osallistumalla yhteiskunnassa käytävään keskusteluun. Se myös tulkitsee yhteiskunnallista todellisuutta, herättää ajattelevaan, pohtimaan sekä keskustelemaan. Teatteri mahdollistaa myös paremman maailman luomisen näyttämölle. (Ilola, 65–66) Seuraavaksi avaan vielä lyhyesti haastateltavieni Eija Ahvon sekä Piia Kleimolan esitysprosesseja, joissa nimenomaisesti herätettiin keskustelua ja ajattelevaan muuttuneen pakolaistilanteen ympärillä.

Piia Kleimola kuvaa esitysprosessinsa *Turvallinen maa* keskeisimmäksi tavoitteeksi kohtaamisen ja sen lisäksi nähdä ja kuulla tulemisen. *Turvallinen maa* monikulttuurisuuskeskus Saagan kanssa yhteistyössä valmistettu ja ryhmä koostui noin 40 henkilöstä, joissa oli sekä kantasuomalaisia että maahanmuuttajia. Kleimolan ryhmässä osa osallistujista alkoivat saada kielteisiä turvapaikka päätöksiä, mikä tehtiin esityksessä näkyväksi.

Kleimola (2018) kuvaa myös, miten kohtaaminen oli lopulta myös hienoin ja tärkein asia, mitä esityksen tekoprosessista on jäänyt käteen. Kohtaaminen voidaan nähdä myös ihmillisenä velvollisuutena, joka koskee erityisesti niitä, joilla suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa omaan ja toisten elämään (Luhtakallion & Mustranta, 126–127). Kohtaaminen ennen kaikkea kotoutumisen edellytys. Teatteriesitystä valmistaessa eivät ainoastaan sen tekijät kohtaa, vaan myös lopulta esitys ja sen katsojat.

Eija Ahvo (2017) ohjasi Veikkolan kartanoteatteriin esityksen *Pako Veikkolaan*, joka tehtiin myös tasavertaisessa yhteistyössä maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välillä. Esityksissä muuttuva pakolaistilanne tehtiin myös näkyväksi yhteisöissä ja produktiot

saivat kokea myös rasismia sekä vastarintaa, kun esimerkiksi *Pako Veikkolaan* esityksen julisteita revittiin alas. *Pako Veikkolaan* -työryhmä, pyrki vastaamaan tilanteeseen näkymällä paljon yhteisönsä elämässä esimerkiksi esittämällä toreilla esityksen lauluja ja tansseja. Ahvo kuvaa, miten teatteri on myös loistava yhteisökasvatuksen muoto ja väline tehdä näkyväksi mitä maailmassa tapahtuu. Tällöin on mahdollista kotouttaa meitä jokaista.

.

.

6. LOPUKSI

Teatteri on yhteisöllinen laji, joka voi parhaimmillaan koota meitä yhteen. Kotoutumisen kannalta ihmisen mahdollisuus toimia elämäänsä ja ympäristöönsä vaikuttavana yhteiskunnan jäsenenä on tärkeää. Yhden mahdollisuuden voi tarjota teatteri. Johtopäätökseni on, että teatterilla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa myönteisesti maahanmuuttajan kotoutumisprosessiin. Tärkeimmäksi arvoksi nostan kohtaamisen maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välillä sekä tasavertaisen yhdessä työskentelyn esimerkiksi teatteriesityksen valmistamisprosessissa. Kiinnostavana näen myös monikulttuurisen vuoropuhelun mahdollisuudet teatterin tekemisen prosessissa, niin konkreettisena kielenä kuin myös pyrkimyksenä hahmottaa ja, ymmärtää mistä tulemme ja mitä ajattelemme.

Kielen sekä kulttuurin opettelussa toiminta, kokemuksellisuus ja elämyksellisyys ovat keskeisessä osassa. Ne ovat myös kielen opetteluun muotoja, jotka auttavat ymmärtämään, vaikka oppimisvalmiudet ovat erilaisia. Kieli kehittyy joka tapauksessa sitä enemmän, mitä sitä käytetään, ja näin teatteri on toimiva väline olla kielen opetteluun äärellä.

Teatteri on näkyväksi tekemisen muoto. Ajattelen, että kaikilla ihmisillä on oikeus näkyä yhteiskunnassa. Tämä on myös työssä joskus myös se ristiriitainen osa, jos maahanmuuttajayhteisö tai ympäröivä yhteiskunta rajaa kenellä siihen on oikeus.

Ohjaajan rooli kotouttamisprosessissa kiteytyy sanoihin *näkeminen*, *tunnistaminen* ja *arvostaminen*. Ohjenuorana voi käyttää kulttuurisensitiivisen työn periaatteita ja erityisesti inhimillisen kohtaamisen arvoa. Usein yhteistyö alkaa hymystä. Ohjaajalta vaaditaan halua kehittää työskentelyään jatkuvasti ja pitkäjänteisesti sekä kykyä sietää muutosta. Toisaalta kotoutumisen voi nähdä sarjana pieniä asioita, joihin jokainen voi vaikuttaa. Jokainen voi toimia kotouttajana.

LÄHTEET

Humanistinen Ammattikorkeakoulu. 2017. Kiuru, H; Kuusisto, H; Laulajainen, J & Vuori, J. Sata Omenapuuta – Hyvät käytännöt nuorten kotoutumiseen. Suomen Yliopistopaino Oy

Isotalo, A. 2015. Mistä on hyvät tytöt tehty? -somalitytöt ja maineen merkitykset. Turku. Turun Yliopisto. Viitattu: 21.11.2017. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/113010/Anna-lesC407Isotalo.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Kosonen, H. 2017. Omenapuiden satoa -- Kokemuksia ja vinkkejä monikulttuurisen vapaa-ajan toiminnan käynnistämiseen. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Viitattu 20.3.2018. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/123316/Kosonen_Paivi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kotouttamisen osaamiskeskus (Tem). Kielen ja kulttuurin opetus maahanmuuttajille. Materiaalipaketti vapaaehtoisille. Viitattu 14.3. 2018. <https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4354557/oppimateriaalia-kielen-ja-kulttuurin-opetukseen-vapaaehtoiset.pdf/225c2cec-1ecf-4340-ab17-aa316477582c/oppimateriaalia-kielen-ja-kulttuurin-opetukseen-vapaaehtoiset.pdf.pdf>

Luhtakallio, E. & Mustranta, M. 2017. Demokratia suomalaisessa lähiössä. Helsinki: Into Kustannus Oy

Mielenterveysseura. opas maahanmuuttajien parissa toimiville. Viitattu 5.5.2018. https://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/opas_maahanmuuttajien_pariissa_toimiville.pdf,

Mustonen, S. 2015. Käytössä kehittyvä kieli. Paikat ja tilat suomi toisena kielenä -oppijoiden teksteissä. Jyväskylä. Jyväskylä University Printing House.

Oikarinen-Jabai, H 2014. Nuoret kanssatutkijoina – osallistavasta taideperusteisesta tutkimuksesta. – Haikkola, L; Pyrhönen, N ; Pentikäinen, M & Pauha, T (toim.), Ulos kammioista! Muuttolikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikuttamisena, 113–125. Helsinki: Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ETMU.

Pihlman, A. Setlementtiliitto. Kulttuurisensitiivisyys. Estävätkö jämahtäneet käsitykset kulttuurista näkemästä yhteistoiminnan mahdollisuuksia? Viitattu 3.3.2018. <http://www.setlementti.fi/poikajamiestyo/mista-on-kyse/tyon-sisaltoja/kulttuurisensitiivisyys/estavatko-jamahtaneet-kasitykset/>

Selkokeskus. Selkokieli. 2015 Viitattu 3.3.2018. <http://selkokeskus.fi/selkokieli/>

THL. Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus. Maahanmuuttajien palvelut. Kulttuurisensitiivinen työote. 2018. Viitattu 3.3.2018. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-palvelut/kulttuurisensitiivinen-tyoote-sosiaali-ja-terveyspalveluissa>

Työ- ja elinkeinoministeriö, Kotouttaminen. Hyvät käytännöt. Viitattu 26.2.2018. <https://kotouttaminen.fi/hyvat-kaytannot>

Vanhanen, E. 2017. Taiteisiin osallistumisen hyvinvointivaikutukset ja maahanmuuttajat -Kai Lehkoinen & Elise Vanhanen (toim.), Taide ja hyvinvointi – katsauksia kansainväliseen tutkimukseen, 61-67. ArtsEqual Taideyliopiston Kokos-julkaisusarja 1/2017. Viitattu 12.9.2017

Väestöliitto. Maahanmuuttajat. Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri. Viitattu 18.3.2018. http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/monikulttuurinen_pari-suhde/yhteisollinen_ja_yksilollinen_ku/

Haastattelut

Ahvo, Eija. Haastattelu. 6.9. 2017. Haastattelijana Kerttu Pyy.

Kleimola, Piia. Haastattelu. 8.2.2018. Haastattelijana Kerttu Pyy.

Korpela, Helena Haastattelu. 3.11.2017. Haastattelijana Kerttu Pyy.

Levo, Katja. Haastattelu.22.8. 2017. Haastattelijana Kerttu Pyy

Rainio, Anni. Haastattelu. 26.7.2017. Haastattelijana Kerttu Pyy.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Haastattelut olivat keskusteluja ja ajatuksenvaihtoa. Lisäkysymyksiä esitetty esille nousseiden teemojen pohjalta.

Kerro maahanmuuttajille suunnatusta toiminnasta, jota ohjasit?

Mitkä olivat toiminnan lähtökohdat?

Millaisia tavoitteita toiminnalla oli?

Kokemuksia yhteisen kielen puuttumisesta?

Mitä konkreettisia keinoja tai harjoitteita?

Kokemuksia yhteisestä kielestä / ”universaalista kielestä”?

Mitä konkreettisia keinoja ja harjoitteita?

Miten osallistujat sitoutuivat toimintaan?

Millaisia aiheita ja teemoja käsiteltiin?

Mitä konkreettisia keinoja ja harjoitteita?

Onko kokemuksia ryhmästä, jossa on sekä maahanmuuttajataustaisia että kansuomalaisia?

Kokemuksia esim ”kulttuuritulkkauksesta”, kulttuurieroista?

Mikä oli haasteellista?

Mikä oli palkitsevaa?

